

Rad KPJ u općini Đurđevac između dva svjetska rata

Za bolje sagledavanje uvjeta i složenosti rada komunista i partijskih organizacija, u Đurđevcu i široj okolini, ukratko ćemo se osvrnuti na ekonomsko — socijalne i političke prilike koje su vladale na tom području između dva rata.

Područje bivšeg kotara Đurđevac imalo je za stare Jugoslavije izrazito poljoprivredni karakter. Od privredno aktivnog stanovništva bilo je uoči II. svjetskog rata oko 80 posto poljoprivrednika, oko 10 posto radnika, te oko 10 posto činovništva i drugih »građanskih« zanimanja. U poljoprivredi su prevladali mali seljački posjedi, jer oko 88 posto obradivog zemljišta obuhvaćala su domaćinstva veličine do 5 ha. Najviše je bilo domaćinstava koja su obuhvaćala u prosjeku oko 3 ha.

Iako je ovdje u pogledu seljačkih posjeda bila povoljnija situacija nego u Hrvatskom zagorju i Međimurju, ipak je i ovdje bila dosta izražena agrarna prenaseljenost, a bila su i brojna domaćinstva čiji članovi, s obzirom na male posjede, nisu mogli sebi osigurati bar donekle pristojnu životnu egzistenciju.

Mogućnost zapošljavanja bila je vrlo mala jer, osim nekoliko primitivnih ciglana i parnih mlinova te rudnika Pitomača, nije bilo drugih privrednih objekata u kojima bi se mogao zaposliti višak slobodne radne snage. S obzirom na malobrojnu radničku klasu, bila je i vrlo skromna baza odakle bi se regrutirali revolucionarni kadrovi i članovi KPJ.

Većina seoskog stanovništva bila je pod snažnim utjecajem HSS-e, koja je u Podravini imala duboke tradicije. Bio je i vrlo snažan utjecaj katoličkog klera, naročito u godinama neposredno pred rat. Da bi sačuvao seljačke mase od »crvene opasnosti«, kler je, koristeći religiozna osjećanja vjer-

nika, preko svojih propovjedaonica i preko religiozne i desničarske štampe, koja je tada gotovo jedina dolazila u većinu naših sela, prikazivao komuniste u najgorem svjetlu i isticao da je glavni cilj njihove borbe rušenje vjere i moralnih vrednota čovječanstva.

Prvi nosioci revolucionarnih ideja na području bivšeg kotara Đurđevac, koje se ne poklapa u potpunosti s područjem današnje općine, bili su povratnici iz Rusije koji su se, nakon što su bili zarobljeni u I. svj. ratu, tamo borili u redovima Crvene armije. Nema točnih podataka o broju takvih povratnika ali je poznato njihovo djelovanje u Đurđevcu, Pitomači, Prugovcu, Kalinovcu, Starom Gracu i drugim mjestima.

Oni su uspjeli okupiti oko sebe vrlo široki krug simpatizera, a zbog svoje ideološke izgrađenosti uživali su velik ugled i vršili snažan utjecaj u svojoj okolini. Ovi drugovi su mahom bili i učesnici u pripremanju i organiziranju ustanka u đurđevačkoj općini jer je većina njih stupila u redove KPJ.

Najistaknutiji među ovima bio je Franjo Krog koji se 1919. god. zaposlio kod stolarskog majstora Franje Hollera u Đurđevcu. Ubrzo nakon njegovog dolaska u Đurđevac stolarska radionica, u kojoj se Krog zaposlio, postala je glavni propagandni centar socijalističke misli. Krog je primao komunističko glasilo »Istina«, te novine »Republika«, »Hrvat«, »Obzor« i »Radničke novine«. Osim radnika u ovu radionicu dolaze brojni mještani, održavaju se sastanci i proučava marksistička literatura.

Franjo Krog osniva 1919. god. povjereništvo NRPJ (K) od 5 članova koje počinje s aktivnim radom, kako na svom ideološkom uzdizanju, tako i na agitaciji među radnicima i seljacima u mjestu i okolini.

Franjo Kokor Grab

Petar Frančina

Već 1921. god. ovi radnici su 1. svibnja obustavili posao, zakitili se crvenim karanfilima i u svečanom odijelu obilazili druge radnike i građane i pričali im o značenju toga dana.

Godine 1923. proslava 1. svibnja već je dobro organizirana i zapažena. Glazba je ujutro svirala budnicu, a zatim je povorka s glazbom napravila krug glavnim ulicama Đurđevca i završila političkim zborom u Boriku na kojem je govorio Franjo Krog, koji je te godine bio izabran u partijsko rukovodstvo Križevačko-bjelovarske županije.

Komunisti Đurđevca samostalno su istupali u izborima za lokalnu upravu u razdoblju od 1920—1925. god. i postizali značajne rezultate. To više zabrinjava režim i reakcionarne snage u Đurđevcu, koji od 1923. godine vrše sve jači nadzor i sve veće represalije nad komunistima. Dolazi do postupnog smanjivanja aktivnosti partijske organizacije, a odlaskom Franje Kroga u Vel. Grđevac 1927. godine rad partijske organizacije potpuno je zamro.

Za ovo razdoblje rada part. organizacije u mjestu Đurđevcu karakteristično je širenje naprednih ideja među ljudima preko legalnih sportskih i prosvjetnih organizacija, kao što su svojevremeno bili »Sokol«, te knjižnica i čitaonica, u kojima su komunisti na čelu s Krogom bili najaktivniji članovi. To je bilo dragocjeno iskustvo za komuniste Đurđevca koje su, nakon ponovnog osnivanja partijske organizacije u Đurđevcu 1935. godine, obilato koristili.

Kod osnivanja 1935. godine nova partijska organizacija mjesta Đurđevca brojila je pet članova, bila je nova i po sastavu članova i po koncepciji. Zahvaljujući solidnom fondu marksističke literature, te naprednih časopisa i novina i aktivnosti komunističke, partijska organizacija vrši jak ideološki utjecaj na omladinu i siromašnije mještane Đurđevca i neposredne okolice. U tom radu organizaciji je pružao veliku pomoć Grgur Karlović, napredni književnik i revolucionar (pogubljen u Jasenovcu 1942. godine), koji i svojim vlastitim književnim djelima doprinosi širenju revolucionarnih ideja.

Partijska organizacija mjesta Đurđevca od 1935. pa nadalje vrši snažan utjecaj među omladinom i građanima preko nogometnog sportskog kluba »Graničar«, pjevačkog

društva »Petar Preradović«, a kasnije i preko organizacije »Seljačka sloga«.

To dovodi do snažne polarizacije političkih snaga ne samo u Đurđevcu nego i u čitavoj općini, jer su đurđevački komunisti održavali vezu s drugim partijskim organizacijama i simpatizerima KPJ na području tadašnjeg kotara Đurđevac. Javlja se konfliktne situacije zbog borbe za utjecaj u sportskim i kulturnim društvima i organizacijama između komunista i drugih naprednih demokratskih snaga s jedne strane i reakcionarnih mačekovskih, klerikalnih i frankovačkih snaga s druge strane. Za ilustraciju ću navesti da su u Đurđevcu u tom razdoblju postojala dva pjevačka društva: Pjevačko društvo »Petar Preradović« u kojem su djelovali komunisti i demokratske snage i Hrvatsko pjevačko društvo »Petar Zrinski« pod vodstvom klerikalaca. Ovo potonje se raspalo zahvaljujući djelovanju naprednih snaga na čelu s komunistima.

Vrlo plodan rad komunista i njihovih simpatizera odvijao se u »Seljačkoj slogi«, koja je u svom sastavu imala knjižnicu, čitaonicu, te dramsku grupu. U ovoj organizaciji bili su okupljeni članovi HSS-e, koji nisu bili zadovoljni politikom njenog rukovodstva i koji su predstavljali njeno lijevo krilo. Pripadnici tog lijevog krila bili su kasnije glavno vrelo suradnika i boraca NOB-e.

Illegalna partijska štampa dolazila je u Đurđevac preko Grgura Karlovčana, a neko vrijeme preko Ive Marinkovića iz Koprivnice (»Proleter« i »Srp i čekić« redovito).

Partijska organizacija mjesta Đurđevac djelovala je i u zaseoku Grkine, održavala vezu s grupom komunista i simpatizera iz Kalinovca, koju je osnovao Grgur Karlovčan, a kasnije je održavala vezu s grupom u Šemovcima. Ona je bila u vezi i s grupom komunista i simpatizera KPJ u Prugovcu koju je osnovao Vilim Galjer. Posebno dobra povezanost bila je s organizacijom mjesta Virja.

Partijska organizacija mjesta Đurđevca vršila je jak utjecaj na organizacije »Seljačka sloga« u okolnim mjestima Čepelovac, Budrovac, Kalinovac i Sirova Katalena i u tim mjestima imala svoje simpatizere.

Valja posebno istaknuti da je partijska organizacija u Đurđevcu sudjelovala u sakupljanju »Crvene pomoći«, a 1936. godine

Ivan Breko Davor

Tomo Vinković

Stjepan Vranić

je osnovala odbor Narodnog fronta. U jesen 1939. godine partijska organizacija je doprinijela osnivanju odbora Stranke radnog naroda, a to sve govori o njenom kontinuiranom i plodnom radu koji se uspješno odvijao unatoč hapšenjima i progonima komunisti i naprednih snaga uopće.

U Virju nije bilo naprednog političkog pokreta sve do 1936. godine, kada počinju među lijevo orijentiranim drugovima djelovati komunisti iz Šemovca (Ante Rončević i Pero Ljubić).

Iako je partijska organizacija u Virju osnovana tek 1938. godine, već od 1936. godine u Virju radi odbor za prikupljanje »Crvene pomoći« i pomoći za dobrovoljce u Španjolskoj.

Prilikom osnivanja partijska organizacija broji 4 člana da bi se u 1939. god. proširila na 5 članova.

Komunisti Virja dobili su 1940. godine zadatak da preuzmu u svoje ruke tjednik »Podravac«. Oni su uspješno taj zadatak izvršili i zadržali tjednik u svojim rukama

sve do okupacije. To je omogućilo partijskoj organizaciji da u relativno kratko vrijeme izvrši velik politički utjecaj na narodne mase. Taj utjecaj potvrdio se prilikom sakupljanja potpisa protiv pristupanja Jugoslavije trojnom paktu, kada je svoje negodovanje i protest izjavilo preko 500 Virovaca. Već ranije je partijska organizacija u Virju bila povezana sa bjelovarskom organizacijom preko komunista iz Šemovca, a 1940. godine Virje je postalo centar za vezu s komunistima drugih okolnih sela.

Uz pomoć partijske organizacije Virja, osnovana je 1939. partijska organizacija u Miholjancu sa 4 člana. O utjecaju ove organizacije govori činjenica da je ista uspjela protiv trojnog pakta prikupiti potpise gotovo čitavog sela.

Iako je u Šemovcima bilo istaknutih članova Partije, do osnivanja partijske organizacije dolazi tek 1941. godine sa tri člana koja se iste godine uspjela proširiti na deset članova, od kojih su trojica bili iz Hampovice.

U Kloštru Podravskom postojala je grupa simpatizera KPJ na čelu s Ivicom Domoviće, kojeg su ustaše ubili 1943. godine. Ova grupa podržavala je vezu s komunistima Đurđevca preko braće Markača kao i s Vilimom Galjerom i drugovima iz Prugovca. Međutim, do osnivanja partijske organizacije dolazi tek krajem 1942. godine.

U Prugovcu je djelovala grupa simpatizera i lijevo orijentiranih članova HSS-a koja je bila pod utjecajem Vilima Galjera i snažno utjecala na političke i kulturne prilike u mjestu. Pod utjecajem ove grupe izgrađen je za stare Jugoslavije prosvjetni dom u kojem je vrlo uspješno djelovala knjižnica i čitaonica.

U Pitomači su u godinama poslije I. svjetskog rata lijevo orijentirani građani, pod utjecajem povratnika iz Rusije, vršili živu političku aktivnost, međutim zbog represalija protunarodnog režima stare Jugoslavije i prevladavanja reakcionarnih snaga, a naročito klerikalaca, taj rad je potpuno zamro.

Godine 1939. vratio se u Pitomaču komunistu Lujo Mađerić. Njegov pokušaj da se poveže s tadašnjim prvacima HSS-e nije uspio, te se posvećuje omladini i osniva diletantsku družinu koja je djelovala pod nazivom »Napredna seljačka omladina«. Zbog velikog pritiska i hajke reakcionarnih

političkih prvaka ta je grupa morala obustaviti rad, a Lujo Mađerić jedva spašava život.

Prvu partijsku ćeliju uspio je formirati tek u siječnju 1943. godine. Drug Mađerić bio je za vrijeme okupacije od sredine 1943. do sredine 1944. god. sekretar Kotarskog komiteta KPH Đurđevac, a poginuo je kao komesar bataljona II. Moslavačke brigade.

U Starom Gracu djelovala je neposredno pred II. svjetski rat grupa simpatizera. Već 1941. godine ova grupa aktivno radi na prikupljanju oružja i na pripremanju ustanka. Međutim, i ovdje je do formiranja partijske organizacije došlo tek 1943. godine.

Dakle, prije II. svjetskog rata na području današnje općine Đurđevac djelovale su svega 4 partijske organizacije sa 16 članova Partije, i u nekim mjestima pojedini komunisti i grupe simpatizera. Gledajući u brojkama to je bila vrlo mala snaga. Međutim, ako uzmemo u obzir vrlo nepovoljne prilike u kojima su djelovali đurđevački komunisti, moramo priznati da je njihov utjecaj na politička i društvena kretanja daleko nadmašio sva očekivanja. Oni su izvršili velik politički i propagandni posao i uspjeli svojim idejama zadvojiti široke narodne mase. Najuglednije i najaktivnije članove HSS-a uspjeli su pridobiti za stvar Partije.

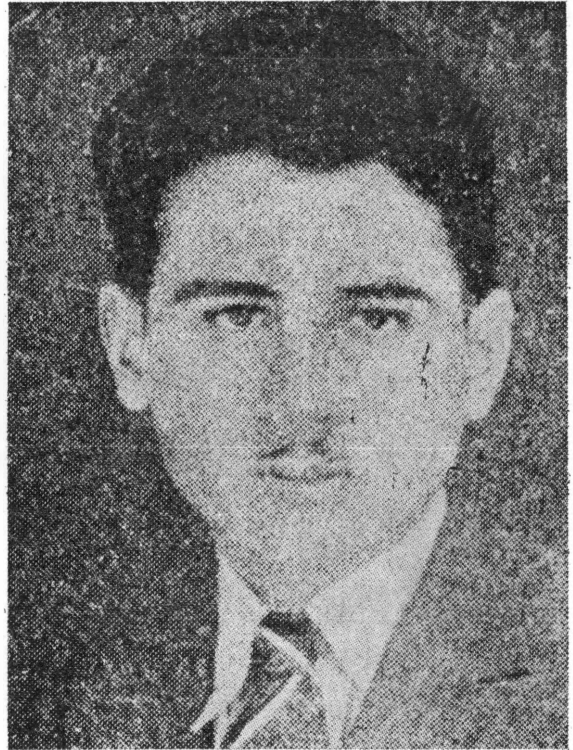
Zbog toga je narod ove općine spremno dočekao sudbonosne dane koji su nastupili sa 1941. godinom, i pod vodstvom KPJ masovno sudjelovao u NOB-i. To je bila najbolja potvrda dobrog i uspješnog rada partijskih organizacija ove općine. To je bila i potvrda svim komunistima da njihova stradanja, njihova odricanja i patnje nisu bile uzaludne.

LITERATURA:

Zbornik: Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-i i socijalističkoj revoluciji, IZHRP, Zagreb 1975.

Mato Kudumija: Partizanski dani, Đurđevac
Savo Velagić: Pregled razvitka radničkog pokreta i oružane borbe na okrugu Bjelovar, Bjelovar

Historijski arhiv Bjelovar

Drago Mađerić Lujo